

Beyit	1050, M 1	انی ایده سزک دتغل شفیع
»	1060	بله سن له مسکین و پچاره اوز زبون کشته نفس اما راوز
»	1066, M 1	یقینم چراغین یاندورغیل

Yazmada sondaki 1072 ve 1073 numaralı beyitler mevcut olmayıp şu farisi beyit vardır:

الهی بیامرز خوننده رآ عفوکن کناه نویسنده رآ

Şerif Hulûsi

A. Samoy'oviç. *Altay Türklerinde kadınlar diline mahsus sözler* (Dil ve Edebiyat «Yazı ki Literatura» mecmuasının III ücü cildinden ayrı basım).

Eski Ekzogaminin ve Pedersâhi, içtimaî yaşayışın izi olduğunda şüphe olmıyan bir âdet şark Türklerinde ve orta Türklerden Kırgız-Kazaklarda halâ canlı bir sûrette yaşamaktadır. Bu âdet, gelinlerin zevcinin ailesine «hatta kabilesine» mensup olan akrabalarının adını söylemeleridir. Geline kaynatasının, ve kayınbaba tarafından olan bütün akrabalarının yalnız adlarını değil, bu adlara benzeyen bütün kelimeleri söylemek yasaktır. Meselâ, zevcinin akrabasından birinin adı «Aydemir» olursa gelin de «ay» ve «demir» kelimelerini söyleyemez. Halbuki, bu gibi türkçe adlar şarkî ve orta Türklerde pek çok bulunmaktadır. Binaenaleyh, bazı gelinler için «balta», «bıçak», «koyun», «at» «kılınç», «doğan» ve saire gibi hergünkü hayatta söylenmesi icabeden sözler yasak oluyor. Kadınlar bu gibi yasak kelimeler yerine bunların müradiflerini yahut uydurma bir kelime kullanırlar. Meselâ «ay» yerine «yaruk», «demir» yerine «pulat», «balta» yerine «çabat» «çapmak — kesmekten», «bıçak» yerine «keser», «koyun» yerine «manrama» «melemekten», «at» yerine «ulak» yahut «biniç», «kılınç» yerine «karu» veyahut bunlara benzer bir söz kollanırlar. İşte, bu âdet neticesinde bu türklerde «kadın sözleri» meydana gelmektedir.

Kırgız, Altay ve Sagay kadınlarının yasak kelimeleri başka bir kelime ile değiştirmekteki maharetleri şayanı hayrettir. En heyecanlı dakikalarda bile yasak kelimeleri müradifleri yahut o kelimenin mefhumunu anlatacak bir kelime ile değiştirebilirler. Bunların maharetlerine dair pek çok anekdotlar söylenir.

« Kurt », « koyun », « tüfek », « ırmak », « orman ». « bıçak » kelimelerini söylemesi yasak olan bir genç kadın ırmak yanında bir kurdun koyunlardan birini yakaladığını görmüş ve «sarkırma» «ırmak» nm öteki, gölgelinin «ormanın» bu yanında uluma «kurt» manrama « meleme — koyun» yı yakalamış. Tars eder «tüfek» le keseri « bıçağı » getiriniz!» diye bağırır. Bu anekdot Kırgız, Altay ve Sagay türklerinde - azçok farkla - söylenir.

Kaymbabası yahut zevcinin akrabasından birinin adı Mehmet olursa genç kadın kelimeyi şehadeti okurken bile « Lâilaheillallâh beybabam adlı resulullâh » diyor. Kazakistan'da seyahetim esnasında bunu çok işittim.

Profesör Bartold, « Uluğ Beyin adı Mehmet Tarağay olduğu halde nasıl ve neden 'Uluğ Bey, diye meşhur olduğunu» bir türlü izah edememiştir [1]. Halbuki Türk boylarındaki «kadın sözleri» ve bununla bağlı an'aneleri tetkik edenler için bunun izahı pek basittir: « Mehmet Tarağay » Timur'un babasının adı olduğundan kadınlar için söylenmesi yasak bir kelime olmuştur. Bunun içindir ki « Mehmet Tarağay » ın adı ancak « Uluğ Bey » ile değiştirilebilirdi.

Türk kabilelerinin âdet ve an'anelerini tetkik eden Türkiyatçıların en az ehemmiyet verdikleri mevzu bu «kadın sözleri» ve bununla bağlı an'anelerdir. Gelinlerin akraba adını söylemeleri yasak olduğundan dolayı Kırgız, Kazak, Başkurt, Karakalpak, Altay, Sagay ve sair Türk oymaklarına mensup kadınların hepsinde bu « kadın sözleri » vardır. Halbuki, bunlar ancak Kırgız - Kazakların « kadın sözleri » hakkında ufak tefek malûmat verilmiştir [2]. Altay ve Sagaylara dair ise ancak bir iki kayıttan başka bir şey yoktur [3].

Profesör Samoyloviç'in bahsi mevzu ettiğimiz makalesi işte bu mevzua dair yeni bir tetkik tecrübesini ve materyalı ihtiva ediyor.

Samoyloviç'in verdiği malûmata göre «Altay lehçesinde» lügat kitaplarına girmeyen, «pay» kelimesi vardır ki «kadın lügatini» bu kökten yapılan «payla» sözüyle ifade ederler. Kadınların yasak kelimeleri yasak olmayan kelimelerle tebdil ederek konuşmasına «yayla-yat» diyorlar. Bu kelime, galiba yalnız kadın sözleriyle konuşmayı değil, bütün âdet ve örfe riayet etmeği ifade etse gerek.. » (S. 223).

[1] « Uluğ Bey ve zamanı » (Akdes Nimet Bey tekcümesi) S. 38.

[2] Radloff, *Aus Sibirien*, I. S. 314; A. Samoyloviç, «Kazak-Kır. kadın dilinde yasak sözler» *Jivaya Starina*. 1915 s. 161-162 ; Grodekov. *Kırgızı i kazak kırgızı Sırdaryinskoy oblasti*.

[3] Mesela; Radloff - Katanof « Proben » IX, 303 (terceme), 329 (tekst)

Profesör Samoyloviç'in makalesinde bu mevzua dair son yıllarda neşredilen bir iki makale zikredilmiş ise de biz bunların müderecatını bilmiyoruz.

Samoyloviç bu « pay » kelimesini Telautça «payman»—ihtiyat etmek, sakınmak (Radloff. IV. 1221); Sagayca « pay » — işret meclisi, düğün, ihtişam; Sagay ve Koybalca «paylak» — bayram, işüişret yapmak; Şorca «payga»-düğün, alay; Özbekçe «peyge»—at yarışı, Çağatayca «bayka»—bayram yapma; Kırgızca «beyge» - yarış, koşu; Yakutca «maygı»—Örf, ayin kelimelerinin bir kökten geldiğini tahmin ediyor (S. 223 — 224). Profesörün bu tahmini doğru ise « bayram » kelimesinin de Türkçe olduğu tahakkuk etmiş olacaktır.

Makalede Altay Türk kadınlarının yasak kelimelerine kullandıkları kırk iki kelime tesbit edilmiştir. Bu kelimeleri tetkik edersek görüyoruz ki bunların bir kısmı müradif « uy » yerine inek; «adarı», «baları» yerine aru; «at» yerine yıldı; «yıldı» yerine at; «nohta» kelimesi yerine yular gibi.

Bir kısmı mana yakınlığı olan «diş» yerine azu «azu»; yıldı yerine mal; «baş» yerine «tepetaş»; yerine say «çakıl» gibi kelimelerdir. Kadınların yasak olan kelimelerin arhayik müradiflerini bulup kullanmaları calibi dikkattir. Mesela: « kymak » kelimesini söylemesi yasak olan oymakta kadın, «özömö» kelimesini kullanıyor, ki şüphesiz bu kelime arhayik «ürün» «ak beyaz» kelimesinin bozuntusudur. Anadolu köylerinde süt, kaymak ve ayran gibi şeyleri ifade eden «ürün» kelimesinin yaşaması da kadm lüğatinin muhafazakârlığına medyundur. Profesör Samoyloviç «özömö» kelimesini Altay kadınlarının komşu Soyot Türklerinden alarak kullandıklarını yazıyorsa da (S. 225) doğru olmasa gerektir. Nohta kelimesi yerine kullanılan «yular» kelimesi de bu cümledendir. Anadolu da yular, Yakutlarda «sular», Soyotlarda «çular» şeklinde yaşayan bu kelime orta türklerde unutulmuştur. Altay Türklerinde ise bu kelimeyi yasak bir kelime ile değiştirmek için kadm lügati yaşatıyor.

Muhtelif Türk boylarında kadınlar tarafından kullanılan sözlerin toplanması eski Türk içtimai hayatını tetkik ve Türk dilinin muhtelif lehçelere ayrılmadan önce kullandıkları müşterek kelimelerin köklerini bulmak için zengin maddeler verecektir.

Abdülkadir

A. Samoyloviç. *Cuci ulusunda « kullanılan » Payza ve Baysa « kelimeleri » hakkında* (Ülüm akademisi haberleri mecmuası, 1926 S.1107-1120).

Cuci Ulusunda ve İran İlhanilerinde devlet ıstılâhlarından mühim bir kelime olarak « payza » ve « baysa » kelimeleri kullanılmıştır. Profesör